

คุณภาพของสถาบันอุดมศึกษา : ประเด็นและปัญหาที่ต้องแก้ไข

รองศาสตราจารย์ ดร. สมาน อัสวภูมิ¹

บทคัดย่อ

คุณภาพเป็นสิ่งที่ทุกคนพึงปรารถนาไม่ว่าจะเป็นผู้รับผิดชอบในการผลิตหรือให้บริการ แต่คุณภาพที่แท้จริงดูได้จากอะไร เกณฑ์การวัดและวิธีการประเมินคุณภาพการจัดการศึกษาไทย และโลกที่เป็นอยู่ในปัจจุบันสะท้อนคุณภาพการศึกษาที่แท้จริงได้มากน้อยเพียงใด และสิ่งที่ควรดำเนินการในเรื่องนี้ต่อไปควรทำอย่างไร บทความนี้ตั้งคำถามมากกว่าคำตอบ อย่างไรก็ตาม ผู้เขียนจะพยายามตั้งสมมติฐานและเสนอความเห็นในแต่ละประเด็นที่ตั้งคำถามให้มากที่สุด แต่หวังว่าคำถามของบทความนี้จะจุดเริ่มต้นการค้นหาคำถามสถาบันอุดมศึกษาของไทยที่แท้จริงต่อไป

Quality is ultimate desire of both the producers or servers and consumers. But what really measures the quality is not clear. Could criteria and evaluation methods employed at present exhibit real value of quality, both in Thailand and international. And what should we do next? This article brings forth the questions rather than the answers. However, the writer would try to point out some assumptions and opinions on each issues

as possible. Moreover, it is hoped that this article could trigger the starting point to search for quality in Thai higher education institutes.

ความนำ

เชื่อว่าทุกคนคงเห็นด้วยกับ “ความสำคัญของคุณภาพ” ของผลิตภัณฑ์ หรือบริการที่เราทำ ในฐานะผู้ผลิต และเราได้รับในฐานะลูกค้า แต่คุณภาพที่กล่าวถึงกัน และที่กำลังใช้เป็นเกณฑ์ในการดำเนินงาน ตลอดจนการประเมินสถาบันอุดมศึกษาของไทยและของโลกที่เป็นอยู่ในปัจจุบันนั้น เป็นปัจจัยชี้ขาดคุณภาพการจัดการศึกษาของสถาบันเหล่านั้นจริงๆ หรือเป็นแค่เกมการล่าเมืองขึ้นทางวิชาการของมหาอำนาจทางวิชาการ หรือผู้มีอำนาจในการกำหนดคุณภาพ ดังนั้นวันนี้เรามาตั้งประเด็นเพื่อถกเถียงกันทางปัญญาในเรื่องนี้กันหน่อยดีไหมครับ

ประเด็นแรก: คุณภาพคืออะไรกันแน่

คุณภาพเป็นสิ่งที่นิยามยาก แต่ถ้าเราจะรู้ว่าสิ่งนั้นมีคุณภาพหรือไม่มีคุณภาพเมื่อเราได้สัมผัส อย่างไรก็ตาม ถ้าเราจะคุยกันเรื่องนี้โดยไม่

¹ รองศาสตราจารย์ ประจำคณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏอุบลราชธานี, ประธานคณะกรรมการบริหารหลักสูตรครุศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารการศึกษา

นิยาม ก็คงไม่ต่างกับกับพูดถึงแมวบนดาวอังคาร ที่ไม่มีใครเคยเห็น เอาเป็นว่าลองหาคำตอบเบื้องต้นให้ได้ว่าคุณภาพคืออะไร

พจนานุกรมราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2542 (ราชบัณฑิตยสถาน 2546: 253) ให้ความหมายของคำว่าคุณภาพไว้ว่า “ลักษณะดีเด่นของบุคคลหรือสิ่งของ” ปัญหาของนิยามนี้ก็คือ “ดีเด่นคืออะไร และดีเด่นในสายตาของใคร” และการให้บริการซึ่งไม่ใช่สิ่งของหรือบุคคล มีคุณภาพได้ไหม

พจนานุกรม Longman (2001: 1157) ให้นิยามคำว่า Quality หรือ ภาษาไทย ใช้คำว่า คุณภาพไว้หลายลักษณะ แต่ที่น่าจะเกี่ยวข้องกับเรื่องที่เราคุยกันมี 3 นิยามคือ

1. หมายถึง คุณลักษณะที่ทำให้สิ่งนั้นแตกต่างจากสิ่งอื่น เช่น น้ำหนัก สี ขนาด หรือความรู้สึก

2. หมายถึง ระดับความดีหรือไม่ดีของสิ่งต่างๆ

3. หมายถึง การมีมาตรฐานสูง ความแตกต่าง หรือความดี หรือไม่ดี หรือมาตรฐานของสิ่งต่างๆ เป็นตัวบ่งชี้คุณภาพของสิ่งที่เราพบเห็น หรือสัมผัส แต่สิ่งเหล่านี้เป็นคุณลักษณะชี้วัดเชิงคุณค่า หรือ Value ซึ่งแต่ละคนอาจจะเห็นแตกต่างกันได้ สิ่งที่มีคุณภาพของคนหนึ่งอาจจะไม่มีคุณภาพของอีกบุคคลหนึ่งได้ ดังนั้นถ้าเราจะใช้คุณภาพเป็นสิ่งที่ชี้เป็นชี้ตายสิ่งใดสิ่งหนึ่ง โดยเฉพาะสิ่งที่เป็นนามธรรมสูง จึงไม่ควรใช้ความรู้สึกหรือความเห็นส่วนบุคคลไปชี้เป็นชี้ตายให้กับคนอื่น

ในองค์การทางธุรกิจนิยมนิยามคุณภาพซึ่งยึดโยงกับลูกค้า เช่น Stone (1997:3-4) กล่าวถึงเรื่องนี้ว่า การนิยามคุณภาพฐานลูกค้าเป็นศูนย์กลางได้รับการยอมรับกันอย่างกว้างขวาง

ในองค์การทางอุตสาหกรรม การใช้บริการต่างๆ และมีแนวโน้มเป็นที่ยอมรับในหน่วยงานราชการด้วย การนิยามคุณภาพฐานลูกค้าเป็นศูนย์กลางนั้น ตั้งอยู่บนพื้นฐานความเห็นของลูกค้าที่มีต่อผลิตภัณฑ์หรือบริการขององค์การ

ในทัศนะของ Sallis (1996 แปลโดยสมาน อัสวภูมิ 2541: 12-13) เห็นว่าคุณภาพเป็นเนื้อในตนของสิ่งนั้น มีความลึ้นไหลไม่นิ่งคุณภาพของแต่ละคนจะแตกต่างกัน แต่ถ้าเราไม่ใส่ใจที่จะนิยามให้เข้าใจตรงกันก็จะมีปัญหาในการดำเนินการเพื่อให้เกิดคุณภาพ โดยเฉพาะการจัดการศึกษา ขณะเดียวกันก็ไม่ควรไปกำหนดให้ตายตัวมากนัก เพราะคุณภาพมีความเป็นพลวัตสูงเกี่ยวข้องกับอารมณ์และความชอบของผู้เกี่ยวข้อง และ Sallis ได้แบ่งนิยามคุณภาพเป็น 2 ลักษณะคือ 1) คุณภาพเชิงสัมบูรณ์ ซึ่งเป็นคุณภาพเฉพาะตนของแต่ละคน และ 2) คุณภาพตามเกณฑ์ ซึ่งเป็นคุณภาพตามเกณฑ์หรือมาตรฐานที่กำหนดขึ้น

Foster (2001: 5-6) อธิบายเกี่ยวกับคุณภาพโดยอ้างแนวคิดของ Garvin แม้ว่านักวิชาการจะให้นิยามคุณภาพไว้แตกต่างกัน แต่โดยสรุปแล้วจะมีอยู่ 5 แบบคือ

1. คุณภาพเฉพาะตน (Transcendent) เป็นคุณภาพที่ยังรู้เฉพาะบุคคล ยากที่จะนิยามหรือสื่อสารให้ผู้อื่นเข้าใจ แต่เรารู้ว่าคืออะไร เช่น ความรัก หรือความสวยงาม เป็นต้น

2. คุณภาพตามผลิตภัณฑ์ (Product-based) เป็นคุณภาพที่บ่งชี้ได้จากองค์ประกอบและคุณลักษณะของผลิตภัณฑ์

3. คุณภาพตามผู้ใช้ (User-based) เป็นคุณภาพตามใจลูกค้า กล่าวคือ ถ้าลูกค้าชอบก็แปลว่าสินค้าหรือบริการนั้นมีคุณภาพ

4. คุณภาพตามการผลิต (Manufacturing-based) คือ ถ้าสินค้า หรือบริการทำตามกระบวนการที่กำหนดไว้ ก็แปลว่ามีคุณภาพ

5. คุณภาพตามมูลค่า (Value-based) คือถ้าสินค้าหรือบริการนั้นคุ้มค่าหรือสมราคากับเงินที่จ่ายไป ก็แปลว่ามีคุณภาพ

จากแนวคิดบางส่วนเกี่ยวกับคุณภาพที่นำเสนอไปข้างต้นจะเห็นได้ว่ามุมมองเกี่ยวกับคุณภาพมีหลายมิติ แต่ไม่มีข้อสรุปว่าแบบไหนดีกว่ากัน ถ้ามองในเชิงธุรกิจแล้ว สิ่งที่ถูกค่าขอบและพร้อมจะควักเงินจ่ายซื้อ ก็แปลว่าสิ่งนั้นมีคุณภาพ และเมื่อไหร่ลูกค้ากลับมาซื้อสินค้า หรือบริการของเราอีก นั่นก็เป็นตัวบ่งชี้คุณภาพยิ่งขึ้น และยิ่งถ้าลูกค้าบอกต่อว่าสินค้าเรา หรือบริการของเรามีคุณภาพ นั่นคือคุณภาพที่ทุกองค์การอยากได้ อย่างไรก็ตาม นิยามและแนวคิดนี้อาจจะใช้ไม่ได้กับองค์การทางการศึกษาทั้งหมด กล่าวคือขอให้ผู้เรียนชอบอย่างเดียวคงไม่พอ เพราะการศึกษาเป็นกิจการที่ส่งผลทั้งต่อผู้รับบริการ คือ ผู้เรียน และผู้เกี่ยวข้องอื่น ตลอดจนสังคมโดยรวมด้วย ดังนั้น ถ้าจะใช้คุณภาพโดยฐานลูกค้าเป็นศูนย์กลางแล้ว ลูกค้าต้องไม่ใช่ผู้เรียนอย่างเดียว แต่ต้องหมายถึงผู้เกี่ยวข้องคือ พ่อหรือแม่ สามีหรือภรรยา หน่วยงานหรือบริษัทที่เป็นนายจ้าง ตลอดจนชุมชนและสังคมที่เกี่ยวข้องด้วย ดังนั้น วลีที่ว่า “จ่ายครบ จบแน่ แม้ว่าผู้เรียนจำนวนหนึ่งจะชอบ แต่ก็ไม่น่าจะถือว่ามีความคุณภาพ แม้ว่าลูกค้าจะชอบก็ตาม” ในทางตรงกันข้าม การที่สถาบันกำหนดกฎกติกา และเกณฑ์การศึกษาไว้มากมายจนเป็นพันธนาการ ก็คงไม่มีลูกค้าคนไหนอยากมาใช้บริการ เมื่อเป็นเช่นนี้เราควรจะทำอย่างไรความพอดีของคุณภาพการศึกษาจึงจะเกิด ซึ่งหากถามผู้เขียนแล้วจะเห็นว่า คุณภาพการศึกษาที่เหมาะสม

คือ ความพอดีระหว่างความพึงพอใจของผู้เรียน กับมาตรฐานกลางของสถาบันที่จัดการศึกษา โดยคำนึงถึงความคาดหวังของผู้เกี่ยวข้อง และสังคมโดยรวมเป็นส่วนประกอบ

ประเด็นที่สอง: อันดับมหาวิทยาลัยโลกสะท้อนคุณภาพการศึกษาได้แค่ไหน

ในช่วงสองสามสัปดาห์ที่ผ่านมา นักวิชาการ นักบริหาร และนักวิพากษ์วิจารณ์ ตื่นเต้นกับผลการจัดอันดับการแข่งขันของไทยในเวทีโลกว่าเราแพ้วและกัมพูชา และตื่นเต้นมากขึ้นเมื่อมีผลการจัดอันดับมหาวิทยาลัยโลกแล้วพบว่าไม่มีมหาวิทยาลัยใดของไทยที่ติดอันดับหนึ่งในสองร้อยของโลก แต่มีเพียง 2 มหาวิทยาลัยคือ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยกับมหาวิทยาลัยมหิดล ที่ติดหนึ่งในห้าร้อยอันดับโลก โดยจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยอยู่อันดับที่ 243 และมหาวิทยาลัยมหิดล อยู่อันดับที่ 257 (www.topuniversities.com 2014) นักวิชาการและฝ่ายบริหารระดับสูงบางท่านออกมาตั้งข้อสังเกตเกี่ยวกับเกณฑ์การวัดและบริบทของแต่ละประเทศ ซึ่งผู้เขียนก็ไม่เถียง แต่ทุกมหาวิทยาลัยที่ถูกจัดอันดับก็ใช้เกณฑ์เดียวกัน และทุกแห่งก็มีบริบทต่างกัน ผู้เขียนเองก็ไม่รู้และไม่ได้ร่วมประเมิน แต่เอาเป็นว่าดูผลการจัดอันดับมหาวิทยาลัยโลกของอีกสำนักหนึ่งประกอบคือ Times Higher Education World University Ranking (www.timeshighereducation.co.uk 2014) ซึ่งก็ไม่พบว่ามหาวิทยาลัยของไทยติดอันดับหนึ่งในสองร้อยอันดับของโลกเช่นกัน จริงอยู่การประเมินและการจัดอันดับมหาวิทยาลัยโลกของสองเกณฑ์นี้มีผลแตกต่างกันบ้าง แต่ไม่คลาดเคลื่อนมากมายนัก เช่น แหล่งแรกจัดให้ MIT เป็นอันดับหนึ่ง แต่แหล่งหลังจัดให้ MIT อยู่อันดับ

ที่ 5 ส่วนมหาวิทยาลัยในเอเชียของเราแหล่งแรก จัดให้ National University of Singapore เป็นอันดับที่หนึ่งของเอเชีย (ที่ 22 ของโลก) ขณะที่แหล่งหลังจัดให้ เป็นอันดับที่ 27 และแหล่งแรก จัดให้ University of Tokyo เป็นอันดับที่ 23 เป็นต้น แต่ก็อยู่อันดับใกล้เคียงกัน เอาอย่างนี้เรามาดูเกณฑ์การประเมินและจัดอันดับของทั้งสองแห่งว่าเป็นอย่างไร ดังนี้

SQ ซึ่งประเมินและจัดอันดับกลุ่มแรก (www.iu.qs.com 2557) มีคะแนนเต็ม 1,000 คะแนน แยกเป็น 12 ด้าน และน้ำหนักคะแนน ในการประเมินดังนี้ ด้านการสอน 150 คะแนน การมีงานทำของบัณฑิต 150 คะแนน การวิจัย 150 คะแนน ความเป็นนานาชาติ 150 คะแนน สภาพแวดล้อมการเรียนรู้ 100 คะแนน การบริการทางอินเทอร์เน็ตหรือทางไกล 100 คะแนน ระดับความสามารถทางวิชาการ 150 คะแนน การได้รับการยอมรับ 50 คะแนน วัฒนธรรม 50 คะแนน นวัตกรรม 50 คะแนน ความสามารถในการขยายภาระงาน 50 คะแนน และการเข้าถึง 50 คะแนน ส่วน Time (www.timeshighereducation.co.uk 2014) มีเกณฑ์ในการประเมิน 5 ด้าน 13 ตัวบ่งชี้ ประกอบด้วย ด้านการเรียนการสอน รวมถึงสภาพแวดล้อมการเรียนรู้ คิดเป็นร้อยละ 30 ของคะแนนทั้งหมด ด้านความเป็นนานาชาติ ร้อยละ 7.5 ด้านรายได้และนวัตกรรม ร้อยละ 2.5 ด้านการวิจัยซึ่งพิจารณาทั้งปริมาณการวิจัยรายได้ และการได้รับการยอมรับ คิดเป็นร้อยละ 30 ของคะแนนทั้งหมดเช่นกัน และผลงานได้รับการอ้างอิงและมีอิทธิพลทางวิชาการ อีกร้อยละ 30 ซึ่งจะเป็นว่าเกณฑ์ที่สองนี้เน้นการวิจัยและการยอมรับในงานวิจัยเป็นหลัก อย่างไรก็ตาม ไม่ว่าจะวัดโดยเกณฑ์ใดทั้งสองแบบนี้มหาวิทยาลัยของไทย

ไม่มีแห่งใดที่ติดอันดับหนึ่งในสองร้อยเลย ขณะที่มหาวิทยาลัยของประเทศเพื่อนบ้านและในเอเชียมีหลายแห่งที่อยู่หนึ่งในห้าสิบอันดับแรก เช่น National University of Singapore, The University of Tokyo และ University of Hong Kong เป็นต้น

ที่ผู้เขียนนำเรื่องนี้มาเสนอ มิได้มีความประสงค์จะดูแคลนประเทศของตนเอง แต่อยากให้ ขำเลียดูเกณฑ์เทียบเคียง หรือ benchmarking ของเพื่อนร่วมประชาคมอาเซียนว่าเป็นอย่างไร เพราะอีกไม่นานเราก็จะเข้าสู่ชุมชนใหม่นี้อย่างเต็มตัว เอาเป็นว่าเราไม่ต้องพูดถึงมหาวิทยาลัยของประเทศสิงคโปร์ก็ได้ และใช้เกณฑ์สี่ร้อย อันดับของโลกก็ได้ ซึ่งพบว่าประเทศไทยเรามี สองมหาวิทยาลัยที่ติดอันดับคือ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย (อันดับที่ 243) และมหาวิทยาลัย มหิดล (อันดับที่ 257) ขณะที่ University Malaya (UM) ของมาเลเซียอยู่อันดับที่ 151 และอีก 3 แห่ง ติดหนึ่งใน 400 ร้อยนี้ด้วย และ University of the Philippines ของประเทศฟิลิปปินส์ อยู่ใน อันดับที่ 367 เป็นต้น

จากผลการประเมินและจัดอันดับ มหาวิทยาลัยโลกที่น่าเสนอไปแล้วข้างต้น อย่าง น้อยสองสำนักซึ่งมีผลใกล้เคียงกัน แม้ว่าจะมี เกณฑ์และวิธีการประเมินต่างกันก็ตาม เมื่อเข้าไป ดู Board of Directors ของ MIT พบว่าเป็นบุคคล แนวหน้าของโลกทั้งสิ้น ยกตัวอย่างสักคนก็แล้วกัน คือ David Maltimore (www.broadinstitute.org 2557) จบปริญญาเอกจาก Rockefeller University และได้รับรางวัลโนเบลเมื่ออายุ เพียง 37 ปี เท่านั้น อย่างอื่นก็คงไม่ต้องสาธยาย ที่ยกตัวอย่างนี้ก็ไม่ได้อยากให้มหาวิทยาลัยไทย น้ำลายไหล แต่เพียงอยากให้ข้อมูลประกอบ

ความน่าเชื่อถือของการจัดอันดับมหาวิทยาลัยโลกเพิ่มเติมเท่านั้น และอยากจะให้เข้าใจและดูความพร้อม ตลอดจนศักยภาพของตนประกอบการยกระดับคุณภาพ ไม่ใช่เห็นช้างชี่กัซี้ตามช้าง ขณะเดียวกันก็ควรชำเลืองดูชาวบ้านว่าเขาทำอะไร อย่างไร เพื่อการเรียนรู้และพัฒนาตนเองแบบค่อยเป็นค่อยไป ไม่ควรเอาอย่างบางมหาวิทยาลัยที่กำหนดให้นักศึกษาระดับปริญญาเอกสาขาวิชาการศึกษาคือต้องตีพิมพ์ผลงานวิทยานิพนธ์ในวารสารที่มีรายชื่ออยู่ในฐาน TCI (Thai-Journal Citation Index) ทั้งๆ ที่มหาวิทยาลัยของตนยังไม่มีวารสารทางการศึกษาที่อยู่ในฐาน TCI แม้แต่ฉบับเดียว ในขณะที่เกณฑ์การสำเร็จการศึกษาระดับปริญญาเอกที่กำหนดโดยสำนักงานคณะกรรมการการอุดมศึกษากำหนดไว้เพียงแค่การตีพิมพ์ในวารสารที่มีผู้ทรงคุณวุฒิภายนอกกลั่นกรองเท่านั้น ซึ่งจะได้กล่าวถึงอีกครั้งหนึ่งในตอนต่อไป

ประเด็นที่สาม: การประเมินคุณภาพภายนอกช่วยให้การศึกษาไทยดีขึ้นหรือไม่

เรื่องที่สามที่อยากพูดถึงคือ การประเมินคุณภาพการศึกษาภายนอก ซึ่งดูเหมือนจะเป็นประเด็นปัญหา และเป็นกลไกใหม่ที่สร้างภาระให้กับสถาบันการศึกษาทุกระดับ แต่กลับไม่เป็นตัวช่วยในการยกระดับคุณภาพการศึกษา จริงอยู่หน่วยงานที่รับผิดชอบเรื่องนี้อาจจะบอกว่า “เขามีหน้าที่ตรวจประเมินและชี้ระดับคุณภาพ ส่วนการพัฒนาคุณภาพเป็นเรื่องของสถานศึกษา” และผู้เขียนก็เห็นด้วยที่ต้องมีการให้ความสำคัญกับคุณภาพ และมีความจำเป็นต้องมีหน่วยงานภายนอกหรือ third party เป็นผู้ประเมินคุณภาพ

แต่ที่ดำเนินการอยู่ทุกวันนี้มันมากเกินไป และเกินไปถูกที่คั่นหรือเปล่า

ที่บอกว่ามากเกินไป คือ มีหน่วยประเมินคุณภาพจากหลายหน่วยงานเหลือเกิน เช่น ในสถาบันอุดมศึกษาก็จะมีการตรวจประเมินจากหน่วยงานภายใน จากต้นสังกัดคือ สำนักงานคณะกรรมการการอุดมศึกษา (สกอ.) จากสำนักงานคณะกรรมการพัฒนาระบบราชการ (ก.พ.ร.) และจากสำนักงานรับรองมาตรฐานและประเมินคุณภาพการศึกษา (สมศ.) และแต่ละหน่วยงานที่ประเมินต่างก็มีมาตรฐาน ตัวชี้วัด และวิธีการประเมินแตกต่างกัน สถานศึกษาต่างๆ ใช้เวลาในการเตรียมเอกสาร เตรียมรับการประเมิน และรับการประเมินอยู่ตลอดทั้งปี ขำร้ายมาตรฐานและตัวบ่งชี้ในการประเมินเปลี่ยนไปทุกรอบ การประเมินซึ่งตอนนี้เห็นว่าการประเมินมาตรฐานและตัวบ่งชี้ในการประเมินคุณภาพการศึกษาภายนอกที่สื่อกออกมาใหม่ อย่างไรก็ตามผู้เขียนขอยกตัวอย่างมาตรฐานและตัวบ่งชี้คุณภาพการศึกษาระดับอุดมศึกษารอบสามเพื่อพิจารณาดังนี้

องค์ประกอบคุณภาพของ สกอ.

สำนักงานคณะกรรมการการอุดมศึกษาได้จัดทำคู่มือการประกันคุณภาพการศึกษาภายในสถานศึกษาระดับอุดมศึกษา พ.ศ. 2553 (สำนักงานคณะกรรมการการอุดมศึกษา 2554) และในเอกสารดังกล่าวได้นำเสนอเกี่ยวกับองค์ประกอบคุณภาพการจัดการศึกษาระดับอุดมศึกษาไว้ ... องค์ประกอบ หรือที่รู้จักกันดีว่า “องค์” ดังนี้

องค์ประกอบที่ 1 ปรัชญา ปณิธาน วัตถุประสงค์ และแผนการดำเนินการ ประเมินกระบวนการแผนใน 8 ประเด็น

องค์ประกอบที่ 2 การผลิตบัณฑิต เป็นเรื่องของกลไกการพัฒนาและบริหารหลักสูตร คณาจารย์ แหล่งเรียนรู้ การเรียนการสอน และสัมฤทธิ์ผล

องค์ประกอบที่ 3 กิจกรรมการพัฒนา นักศึกษา เป็นเรื่องของระบบและกลไกการให้ คำปรึกษา และการส่งเสริมกิจกรรมนักศึกษา

องค์ประกอบที่ 4 การวิจัย ประเมิน เกี่ยวกับการพัฒนางานวิจัย การจัดการความรู้ จากงานวิจัย และการสนับสนุนงานวิจัย เป็นต้น

องค์ประกอบที่ 5 การบริการทาง วิชาการแก่สังคม ประเมินทั้งระบบ กลไก และ กระบวนการบริการทางวิชาการของสถาบัน

องค์ประกอบที่ 6 การทะนุบำรุง ศิลปะ และวัฒนธรรม ประเมินระบบและกลไก การดำเนินงานด้านนี้

องค์ประกอบที่ 7 การบริหารและการ จัดการ ประเมินภาวะผู้นำของสภาสถาบันและ ผู้บริหารสถาบัน การพัฒนาสถาบันสู่สถาบัน เรียนรู้ ระบบสารสนเทศ และการบริหารความเสี่ยง

องค์ประกอบที่ 8 การเงินและงบ ประมาณ ประเมินระบบและกลไกด้านการเงิน และงบประมาณ

องค์ประกอบที่ 9 ระบบและกลไกการ ประกันคุณภาพ ประเมินระบบและกลไกในการ ดำเนินงานด้านนี้ นั่นเอง

ตัวบ่งชี้การประเมินคุณภาพของ สมศ.

สมศ. (สำนักงานรับรองมาตรฐานและ ประเมินคุณภาพการศึกษา 2554) แบ่งตัวบ่งชี้ การประเมินคุณภาพการศึกษาภายนอกออกเป็น 4 มาตรฐาน คือ มาตรฐานว่าด้วยการจัดการศึกษา มาตรฐานว่า

ด้วยการบริหารจัดการศึกษา มาตรฐานว่าด้วย การจัดการเรียนการสอน และมาตรฐานว่าด้วย การประกันคุณภาพภายใน จัดเป็นสามกลุ่มคือ กลุ่มตัวบ่งชี้พื้นฐาน กลุ่มตัวบ่งชี้อัตลักษณ์ และ กลุ่มตัวบ่งชี้มาตรการส่งเสริม รวมทั้งสิ้น 18 ตัว บ่งชี้ คะแนนเต็ม 100 คะแนนดังนี้

กลุ่มตัวบ่งชี้พื้นฐาน แบ่งออกเป็น 6 ด้าน รวม 15 ตัวบ่งชี้ๆ ละ 5 คะแนน รวมเป็น 75 คะแนน

1. ด้านคุณภาพบัณฑิต มี 4 ตัวบ่งชี้

1.1 บัณฑิตปริญญาตรีที่ได้งานทำหรือ ประกอบอาชีพอิสระภายใน 1 ปี

1.2 คุณภาพของบัณฑิตปริญญาตรี โท และเอก ตามกรอบมาตรฐานคุณวุฒิระดับ อุดมศึกษาแห่งชาติ

1.3 ผลงานของผู้สำเร็จการศึกษา ระดับปริญญาโทที่ได้รับการตีพิมพ์หรือเผยแพร่

1.4 ผลงานของผู้สำเร็จการศึกษา ระดับปริญญาเอกที่ได้รับการตีพิมพ์หรือเผยแพร่

2. ด้านงานวิจัยและงานสร้างสรรค์

2.1 งานวิจัยหรืองานสร้างสรรค์ ที่ได้รับการตีพิมพ์หรือเผยแพร่

2.2 งานวิจัยหรืองานสร้างสรรค์ ที่นำไปใช้ประโยชน์

2.3 ผลงานวิชาการที่ได้รับการรับรอง คุณภาพ

3. ด้านบริการวิชาการแก่สังคม

3.1 ผลการนำความรู้และประสบการณ์ จากการให้บริการทางวิชาการมาใช้ในการ พัฒนาการเรียนการสอนและ/หรือการวิจัย

3.2 ผลการเรียนรู้และเสริมสร้างความ เข้มแข็งของชุมชนหรือองค์กรภายนอก

4. ด้านทำนุบำรุงศิลปะและวัฒนธรรม
4.1 การส่งเสริมและสนับสนุนด้าน
ศิลปะและวัฒนธรรม

4.2 การพัฒนาสุนทรียภาพในมิติทาง
ศิลปะและวัฒนธรรม

5. ด้านการบริหารและการพัฒนาสถาบัน
5.1 การปฏิบัติตามบทบาทหน้าที่ของ
สถาบัน

5.2 การปฏิบัติตามหน้าที่ของผู้บริหาร
สถาบัน

5.3 การพัฒนาคณาจารย์

6. ด้านการพัฒนาและประกันคุณภาพ
ภายใน

6.1 ผลการประเมินการประกันคุณภาพ
ภายในรับรองโดยต้นสังกัด

กลุ่มตัวบ่งชี้อัตลักษณ์ มี 1 ตัวบ่งชี้ และ
2 ตัวบ่งชี้ย่อย คือ ผลการบริหารสถาบันให้เกิด
อัตลักษณ์ (5 คะแนน) และผลการพัฒนาบัณฑิต
ตามอัตลักษณ์ (5 คะแนน)

กลุ่มตัวบ่งชี้มาตรการส่งเสริม มี 1 ตัวบ่งชี้
และ 2 ตัวบ่งชี้ย่อย เช่นเดียวกันคือ ผลการ
ชี้แนะ ป้องกัน หรือแก้ปัญหาของสังคมในประเด็น
ที่ 1 ภายในสถาบัน (5 คะแนน) และประเด็นที่ 2
ภายนอกสถาบัน (5 คะแนน) กล่าวคือ สถาบัน
ต้องมีประเด็นในการชี้แนะ ป้องกัน หรือแก้ปัญหา
อย่างน้อย 2 ประเด็นที่เห็นชอบโดยสภาประจำ
สถาบัน โดยเป็นประเด็นภายในสถาบันอย่างน้อย
1 ประเด็น และภายนอกอีกอย่างน้อย 1 ประเด็น

**ประเด็นที่สี่: การเผยแพร่ผลงานวิชาการอย่างไร
จึงจะสะท้อนคุณภาพของผลงาน**

การตีพิมพ์และเผยแพร่ผลงานวิชาการ
โดยหลักการและอรรถประโยชน์ในตัวของมันเอง

นั่นเป็นสิ่งที่พึงทำของนักวิชาการ นักวิจัย และ
หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง แต่การไปผูกติดการเผยแพร่
ผลงานวิชาการกับงานธุรการในการบริหารงานนั้น
ผู้เขียนเห็นว่าเป็นเรื่องที่ไม่ควรทำ เพราะการ
กระทำเช่นนั้นจะทำให้เกิดปัญหาทั้งมาตรฐาน
การเผยแพร่งานวิชาการและประสิทธิผลในการ
บริหารงานด้วย ดังจะได้นำเสนอต่อไป

การเผยแพร่งานนิพนธ์ ไม่ว่าจะเป็น
หนังสือ ตำรา งานวิจัย หรือผลงานวิชาการอื่นๆ
เป็นช่องทางในการนำเสนอความคิดและผลงาน
ของตนเองสู่สาธารณชน ผลการวิจัยที่ตีพิมพ์ใน
รูปของหนังสือและเป็นหนังสือขายดีหลายเล่ม
ไม่เคยได้รับการรับรองหรือตีพิมพ์ในวารสารที่มี
ผู้ทรงคุณวุฒิภายนอกกลั่นกรองเลย เช่น
Megatrends ของ Naisbitt (Naisbitt 2006) แต่ขาย
ดีกว่า 9 ล้านเล่ม Naisbitt เล่าว่าเขาได้แนวคิด
ในการศึกษาและสรุปผลการศึกษาของเขาระหว่าง
ที่เขาทำงานอยู่กับ IBM จากการอ่านหนังสือพิมพ์
ท้องถิ่น อ่านไปอ่านมาเข้าคั้นพบว่าเหตุการณ์ที่
เกิดขึ้นในระดับท้องถิ่นและความเห็นของผู้คน
ระดับรากหญ้าเป็นข้อมูลสำคัญในการสังเคราะห์
และพยากรณ์สิ่งที่จะเกิดขึ้นในอนาคตได้ ดังนั้น
เขาจึงขยายความเป็นท้องถิ่นเฉพาะเมืองไป
สู่ความเป็นท้องถิ่นของโลก และในที่สุดก็เกิด
หนังสือที่โด่งดังที่สุดเล่มหนึ่งดังกล่าวมาแล้ว
ข้างต้น ส่วนวิธีการวิเคราะห์และสังเคราะห์ข้อมูล
ของเขายังเป็นความลับเฉพาะคน จนเกิดหนังสือดี
ของเขาอีกหลายเล่ม รวมทั้ง Mindset (Naisbitt
2006) เล่มนี้ด้วย

ที่กล่าวมาข้างต้นคือ การวิจัยในภาค
ความเป็นจริงและตัวชี้วัดคุณภาพของผลงานที่แท้
จริง คือ ผลงานรับรองตัวมันเอง แต่วงวิชาการ
โดยเฉพาะการจัดการศึกษาระดับบัณฑิตศึกษา

ที่นักศึกษาทุกคนต้องมีผลงานทางวิชาการอย่างน้อยคนละ 1 เรื่อง ประกอบการสำเร็จการศึกษา เรียกว่า “วิทยานิพนธ์ หรือคุษุณีพนธ์” ในการเผยแพร่ผลงานวิชาการและวิทยานิพนธ์เหล่านี้ ก็อาจจะใช้วิธีการที่กล่าวมาข้างต้นก็ได้ แต่กว่างานวิจัย หรือหนังสือ ตำราเหล่านั้นจะประกันตัวมันเองด้วยจำนวนเล่มที่ขาย ก็จะทำให้กระบวนการทางธุรการที่เกี่ยวข้องการเผยแพร่ผลงานดังกล่าวล่าช้า หรือเสียหายได้ จึงเกิดระบบการเผยแพร่จำลองตลาดวิชาการขึ้นมา เช่น การตั้งคณะผู้ทรงคุณวุฒิที่เชื่อถือได้กลั่นกรอง หรือการมีวารสารที่มีผู้ทรงคุณวุฒิกลั่นกรองเป็นผู้รับรองผลงานดังกล่าว

ต่อมาเมื่อมีแหล่งการเผยแพร่มากขึ้นก็เริ่มมีวิธีการในการแยกแยะวารสารในการเผยแพร่ผลงานที่น่าเชื่อถือ และไม่น่าเชื่อถือโดยพิจารณาจากคณะบรรณาธิการและผู้ทรงคุณวุฒิภายนอกที่ร่วมกลั่นกรองผลงานที่ตีพิมพ์เผยแพร่ และเมื่อมีวารสารที่มีผู้ทรงคุณวุฒิภายนอกร่วมกลั่นกรองภายนอกมากขึ้นก็เริ่มมีระบบในการแยกแยะระดับคุณภาพของวารสารที่มีผู้ทรงคุณวุฒิกลั่นกรองเหล่านั้นอีกชั้นหนึ่งโดยอาศัย “จำนวนการอ้างอิง หรือ citation” เป็นดัชนีคุณภาพทั้งหมดนี้เป็นเรื่องดีหรือไม่ คำตอบก็คือ “ดี” แต่ต้องดูธรรมชาติและบริบทของตนก่อนว่าควรใช้ระบบไหน อย่างไรมาเป็นเกณฑ์ตัดสินผลคุณภาพในเชิงธุรการของเรื่องนั้นๆ แต่ที่มีปัญหาของวงการการศึกษาไทย โดยเฉพาะในระดับอุดมศึกษาในปัจจุบันคือ การลากเอาหลายเรื่องมาปนกัน จึงเกิดปัญหาอย่างที่เป็นอยู่ในหลายสถาบันในปัจจุบัน กล่าวคือ โดยกติกาการสำเร็จการศึกษาของ สกอ. กำหนดเกณฑ์การสำเร็จการศึกษาของนักศึกษาระดับปริญญาโทต้องดำเนินการให้

ผลงานได้รับการยอมรับให้นำเสนอในที่ประชุมวิชาการที่มี Proceeding และระดับปริญญาเอกนั้นต้องตีพิมพ์ในวารสารที่มีผู้ทรงคุณวุฒิกลั่นกรองและเป็นที่ยอมรับของสาขาวิชา ซึ่งเป็นการเผยแพร่วิทยานิพนธ์เป็นส่วนหนึ่งของการสำเร็จการศึกษา ขณะที่ สมศ. กำหนดเกณฑ์ในการให้คะแนนการประเมินว่าถ้าตีพิมพ์ในวารสารแบบไหนจะได้คะแนนเท่าไร ซึ่งเป็นการใช้การเผยแพร่ผลงานการวิจัยเพื่อการประเมินคุณภาพภายนอก และเมื่อไม่นานมานี้ สกอ. ก็กำหนดระดับคุณภาพของแหล่งเผยแพร่ผลงานวิจัยในการพิจารณาการขอเลื่อนตำแหน่งทางวิชาการว่าต้องตีพิมพ์ผลงานในวารสารระดับชาติ หรือนานาชาติ ประมาณนี้ แต่หลายมหาวิทยาลัยก็นำเกณฑ์ซึ่งมีวัตถุประสงค์ต่างกันมาปนกัน และกำหนดใช้เพื่ออีกวัตถุประสงค์หนึ่ง คือนำเกณฑ์คุณภาพวิชาการในการพิจารณาผลงานมาปนกับเกณฑ์การสำเร็จการศึกษาของนักศึกษา ซึ่งผู้เขียนได้ทักท้วงเรื่องนี้ไปหลายครั้งแต่ไม่มีใครใส่ใจ คงต้องรอให้นักศึกษาที่เสียสิทธิฟ้องศาลปกครองก่อนจึงจะมีคนได้ยิน ความจริงแล้วผู้เขียนเป็นคนนิยมและชื่นชมคุณภาพ แต่การที่มหาวิทยาลัยไปกำหนดเกณฑ์การสำเร็จการศึกษาแตกต่างไปจากที่กำหนดไว้ในข้อกำหนดของ สกอ. และที่ระบุไว้ในหลักสูตร ซึ่งหลักสูตรนั้นได้รับการเห็นชอบโดย สกอ. แล้วนั้น เป็นสิ่งที่ผู้เขียนไม่เห็นด้วยและยอมรับไม่ได้ เพราะจริงๆ แล้วการบริหารงานควรเป็นไปตามที่กำหนดไว้ในหลักสูตร และประเพณีปฏิบัติที่ไม่ขัดกับข้อกำหนดของต้นสังกัดคือ สกอ. เป็นหลัก ส่วนการยกระดับคุณภาพทางวิชาการนั้นเป็นเรื่องของการบริหาร ซึ่งสามารถทำได้หลายวิธี

ประเด็นสุดท้าย: แล้วจะเอาอย่างไกับคุณภาพ การศึกษาของอุดมศึกษาไทย

จากสาระและข้อมูลที่นำเสนอไปข้างต้น สรุปได้ว่าคุณภาพการศึกษาในสถาบันอุดมศึกษาของไทยมีปัญหาแน่นอน แต่ไม่ใช่ปัญหาที่เรา ตั้งเกณฑ์ไว้ต่ำหรือสูง แต่อยู่ที่การบริหารจัดการ มากกว่า เพราะเกณฑ์และผลการประเมินคุณภาพ ตามเกณฑ์นั้นเป็นเพียงข้อมูลบ่งชี้ว่าคุณภาพของ มหาวิทยาลัยของเราอยู่ระดับใดของโลก และมี สภาพอย่างไรเมื่อเราพิจารณาเฉพาะบริบทของ เราเอง และเมื่อเราทราบแล้วว่าเราอยู่ ณ จุดใด เป็นหน้าที่ของฝ่ายบริหารที่จะร่วมมือกับบุคลากร ในการหายุทธศาสตร์และวิธีการดำเนินงานเพื่อก ยกระดับคุณภาพให้สูงขึ้น แต่ไม่ใช่เอาเกณฑ์ และวิธีการประเมินมาใช้เป็นเกณฑ์ในการสำเร็จ การศึกษาของนักศึกษา ซึ่งรังแต่จะสร้างปัญหา ทั้งทางธุรการและการบริหาร มหาวิทยาลัยต้อง แยกให้ออกระหว่างเกณฑ์เชิงธุรการและเกณฑ์ การบริหาร ต้องแยกให้ออกระหว่างคุณภาพกับ การบริหารคุณภาพ นี่คือนี่ที่มหาวิทยาลัยต้อง พิจารณาดำเนินงาน

ถ้าสถาบันอุดมศึกษาของไทยต้องการยก ระดับคุณภาพของตนเอง มหาวิทยาลัยของไทย และต้นสังกัดคือ สกอ. ต้องรู้จักตนเอง ไม่ใช่วิ่ง ตามกระแสและผลการจัดอันดับของมหาวิทยาลัย โลก แต่ให้นำผลและเกณฑ์การประเมินเพื่อจัด อันดับของมหาวิทยาลัยโลกมาเป็นจุดเทียบเคียง และศึกษาดูว่าจะนำผลและเกณฑ์ดังกล่าวมาใช้ใน การบริหารการจัดการศึกษาระดับอุดมศึกษาของ ไทยอย่างประเด็นสำคัญ สกอ. ควรมีเกณฑ์และ กระบวนการประเมินเพื่อจัดอันดับมหาวิทยาลัย ของไทยเอง แต่ต้องเป็นการประเมินเพื่อการ

บริหารคือ เพื่อยกระดับคุณภาพการศึกษา ไม่ใช่ ประเมินเพื่อตัดสินได้ตกและปิดมหาวิทยาลัย ซึ่งเป็นการใช้ผลทางธุรการ เหมือนกับใช้เกณฑ์ การประเมินภายนอกของ สมศ. มาตัดสินการ สำเร็จการศึกษาของนักศึกษาดังกล่าวมาแล้ว สกอ. ควรมีระบบและกระบวนการรับรองคุณภาพ วารสารและวิธีการเผยแพร่งานวิชาการของตนเอง ไม่ใช่ไปอาศัยระบบคุณภาพที่กำหนดขึ้นโดยหน่วย งานอื่น เช่น ใช้ TCI หรือ ระบบการรับรองคุณภาพ วารสารของต่างประเทศอย่างที่เป็นอยู่ แต่ สกอ. ควรมีเกณฑ์และวิธีการจัดอันดับคุณภาพวารสาร ตามวัตถุประสงค์การใช้งานของ สกอ. เอง เสร็จ แล้วประเมินและจัดอันดับวารสารทั้งในและต่าง ประเทศ พร้อมการจัดทำบัญชีวารสารที่ สกอ. รับรองเป็นของตนเอง กระบวนการเหล่านี้จะ นำมาซึ่งความเข้าใจและการร่วมมือการพัฒนา คุณภาพทางวิชาการของไทยแบบยั่งยืนต่อไป

ประการสุดท้าย คณาจารย์มหาวิทยาลัย ต่างๆ ในแต่ละคณะ หรือสาขาวิชา ซึ่งเต็มไปด้วย นักวิชาการและผู้ทรงคุณวุฒิในสาขานั้นๆ น่าจะ ได้ร่วมมือกันกำหนดมาตรฐาน เกณฑ์ และวิธี การในการรับรองแหล่งเผยแพร่ หรือวารสารทาง วิชาการซึ่งเป็นที่ยอมรับในสาขาวิชาของตนเอง ซึ่งน่าจะดีกว่าให้ใครก็ไม่รู้กำหนดเกณฑ์และชี้ เป็นชี้ตายให้กับตนเอง และถ้าสาขาใด เช่น สาขา วิชาการบริหารการศึกษา ซึ่งมีสมาคมของตนเอง คือ สมาคมพัฒนาวิชาชีพการบริหารการศึกษา แห่งประเทศไทยอยู่แล้วก็ควรร่วมมือกัน และใช้ กลไกที่เรามีอยู่คือสมาคมในการพัฒนาระดับ และ วิธีการรับรองคุณภาพแหล่งเผยแพร่ หรือวารสาร ในการตีพิมพ์งานวิชาการของตนเองต่อไป

เอกสารอ้างอิง

- ราชบัณฑิตยสถาน. **พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2542**. กรุงเทพฯ: นานมีบุ๊คส์พับลิเคชั่นส์, 2546.
- สมาน อัครวุฒิ. “ที คิว เอ็ม”: การบริหารทั่วทั้งองค์การในองค์การทางการศึกษา. (แปลจากหนังสือของ Edward Sallis. *Total Quality Management in Education*. London: Kogan Page, 1996) อุบลราชธานี: อุบลกิจออฟเซต, 2541.
- สำนักงานคณะกรรมการการอุดมศึกษา. **คู่มือการประกันคุณภาพการศึกษาภายในสถานศึกษา ระดับอุดมศึกษา พ.ศ. 2553**. กรุงเทพฯ: ภาพพิมพ์, 2544.
- สำนักงานรับรองมาตรฐานและประเมินคุณภาพการศึกษา. **คู่มือการประเมินคุณภาพภายนอก รอบสาม ระดับอุดมศึกษา**. กรุงเทพฯ: ออฟเซ็ท พลัส, 2555.
- Foster, S. Thomas. **Managing Quality: An Integrative Approach**. 2nd ed. Singapore: Pearson Prentice Hall, 2004.
- Longman. **Longman Dictionary of Contemporary English**. 3rd ed. Essex: Donnelly & Sons, 2001.
- Stone, John. **Increasing Effectiveness: A Guide to Quality Management**. London: Routledge, 1997.
- www.topuniversities.com/university-rankings/world-university-rankings/ 2014
- www.timeshighereducation.co.uk/world-university-rankings/2513-2514/world-ranking/ 2014
- www.iu.qs.com/services/qs-stars/qs-stars-methodology/2557
- www.broadinstitute.org/history/board-directors 2557
- www.broadinstitute.org/history-leadership/board-scientific-counselors/bios/david/2557